

ADNAN ADIVAR İÇİN ÖVGÜ VE ELEŞTİRİ

Şeref Etker*

Ali Nüzhet Göksel,¹ iki şair: Yahya Kemal ve Ahmet Haşım ile iki ‘âlim’i: Ziya Gökalp ve Adnan Adıvar’ı ele aldığı özlü çalışmasında “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar eserleri üzerinde bir deneme taslağı”²ni sunar:

“Adnan Adıvar seçkin bir devlet adamı ve âlim, yeni Türkiye’nin kuruluşunda büyük hizmetleri geçmiş üstün kıymette şöhretlerimizdendir. Fakat biz burada mütefekkirimizin ne idareciliğinden, ne profesörlüğünden, ne de yıllardanberi Milli Eğitim Vekilliğinin çıkarmakta olduğu *İslâm Ansiklopedisi* çalışmalarındaki ilmî rolünden bahsedeceğiz. Biz sadece son yirmi yıldanberi ilim ve kültür alanındaki eserleri üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Onun en çok üzerinde söz söylenen eseri: *Osmanlı Türklerinde İlim* kitabıdır. Fuad Köprülü *Akşam* gazetesinde iki uzun sütun üzerinde çıkan bir makalesiyle bu eserin önemini belirtti. Köprülü, bu kitabın ilmî kıymetini tam bir vuzuh ve salâhiyetle anlattı.³ Eser, o zaman daha henüz satışa çıkmadığına göre, muhterem Fuad Köprülü’nün bu eseri daha evvel görüp okuduğu muhakkaktır.⁴ Nihayet bu makaleden iki gün sonra kitap, satışa çıkarıldı. Kısa bir zaman zarfında, ağzılarda, gazete ve dergilerde eserin lehinde ve aleyhinde birçok şeyler söylendi. Bütün bu olan bitenlere karşı Adnan Adıvar’ın ne düşündüğünü bilmiyorum. Fakat bu yazılar arasında, müellifin külfetli ve uzun ilmî araştırmalar neticesinde ortaya koyduğu davaları çürütecek hiçbir salâhiyetli kalemin yazısını görmedik. Ancak bu arada, bir takım his feveranlarından ve hayal kırıklıklarından doğan küskün ve sinirli yazılar ve sözler duyuldu, fakat bunlar da kubbenin boşlukları arasında sönüp gitti. Bugün eser dipdiri yaşıyor...

Memleket ilmüne büyük hizmetlerde bulunan Adnan Adıvar’ın mizacı da tam bir ilim adamının mizacıdır. O alkışlanmaktan hoşlanmaz, onun ilmî karakterini anlatmak için bir arkadaşına yazdığı bir mektubun şu cümlesini hatırlıyorum: “Gazeteler benden bahsettikleri gün, pijama ile sokağa çıkmış gibi kendimden utanıyorum”, diyor. Fakat bu mütevazı âlim adam için, kim ne derse desin; memleketimizde ilim hareketlerinin pek o kadar geniş olmadığı yıllarda Adnan Adıvar’ın arka arkaya sıraladığı değerli eserlerini hatırlamak insana bir gönül

ferahlığı veriyor. Fakat ne yazık ki, ilk tenkidini yapan Fuad Köprülü’den, son tenkidini yapan Ahmet Emin Yalman’a kadar gelen yazılar da dahil olduğu halde Adnan Adıvar’ın daha tam bir tahlili yapılmıştır denemez. Belki o, ileride daha büyük eserler verecektir. Fakat bugün muhakkak olan şu ki: bir âlim anlayışıyla hakikatlere göz kırpmaksızın bakan ve hakikatleri korkusuz söyleyen nadir insanlardan biri de Doktor Adnan’dır. Yarınki fikir tarihimizi yazacak olanların, bu kıymetli âlimden hürmetle bahsedeceklerine hiç şüphe etmiyoruz.”

Bu övgü, Adnan Adıvar’a bir özeleştiri yapma gereğini duyurur. Adıvar, Ali Nüzhet Göksel’i, (ölümünden sonra yayımlanacak) bir mektupla yanıtlar:⁵

“Azizim Ali Nüzhet Bey !

Son küçük broşürünüzü aldım. Memnuniyetle, sevinçle aldım diyecektim, diyemiyorum. Bu tereddüdün neden ileri geldiğini pekâlâ tahmin edersiniz: Hakkımda yazdığınız lütufkâr satırları okurken utandığıma inanacağınızı biliyorum. Çünkü, hangi dosta yazdığımı şimdi unuttuğum iki perişan satır pek az dost ve okuyucularımın nazarı dikkatini çekmişken, samimi karakterimi gösteren o iki satırı siz kuvvetle tebarüz ettirmişsiniz.

Azizim Nüzhet Bey, işte size samimi bir itiraf: ismimin başına ilâve edilecek ünvanların üzerimde yaptığı ve türlü, türlü tesirler vardır. Tam hak ve selâhiyetle taşıyabileceğim bir ilmi unvana sahip değilim. Birçok sene evvel Dr. unvanı ile bir kart bastırılmıştım, yirmi seneden beri o unvanı da haksız buluyorum. Çünkü, Alman ilinde ve dilindeki doktor unvanı henüz tam manası ile bizde müteamil değildir. Bazı heveskârlar edebiyatçı ve hukukçuların isimlerinin başına ısrarla oturttukları Dr. unvanına rağmen bugün kimsenin kendilerini Dr. diye çağırması bunu gösteriyor; çünkü bizde doktor, Fransa’da olduğu gibi sadece hekim demektir. Halbuki ben artık hekim de değilim. Hele gazetelerde, izah ve tashihiyle rağmen arada bir yanlış olarak bana izafe olunan Profesör unvanına hayli sıkılırım. Çünkü, bu unvana erişmiş değilim.⁶ Fakat bunların hepsinden daha mühim olarak iki unvan vardır ki onların birinden öğrenirim: üstad; diğerinden korku ve hicap duyarım: âlim. İlme karşı korku bende gittikçe kuvvetlenen bir karakter taşıyor. İlimde cesaretin bir meziyet olmadığına muhit beni hergün bir kerre daha inandırıyor. Hicap ise ariyet esvap giyenlerin bu esvabın ariyet olduğunu bilenlerin karşısında duyduğu hisden ibarettir. Sizin yazınızda üstad sözüne tesadüf etmedim,⁷ berhûdar olunuz. Beni iğrendirmediniz. Fakat niçin beni utandırıyorunuz? Bu sözlerimin sâmiyiyetine inanacağımıza emin olmasam asla yazmazdım.

* Dr., Zeynep-Kamil Hastanesi, Üsküdar, 34668 İstanbul.

¹ Ali Nüzhet Göksel (1897-1961) eğitimci, yazar. Ziya Gökalp’in damadı olması dolayısıyla, onun bütün yapıtlarının yayımını üstlendi.

² A.N. Göksel, *İki Şair İki Âlim*, İstanbul, Yeni Matbaa, 1953, (12x17 cm) “Muallimler Birliği yay. 4” s.26-38.

³ M.F. Köprülü, “Tenkid: *Osmanlı Türklerinde İlim*”, *Akşam*, 10 Ağustos 1943, sene 25, No. 8911, s.3.

⁴ Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*’in önsözünü 2 Mayıs 1943’te yazmıştır.

⁵ A.N. Göksel, “Büyük romancı Halide Edip Hanımefendiye (Açık Mektup)”, *İş [İş ve Düşünce] Mecm.*, c. XXI, sayı. 170, 1 Ekim 1955, s.132.

⁶ Adıvar, başka bir yerde, hiç kullanmadığı ünvanını şöyle verir: “Dr.Med.Dr.Litt.h.c. A. Adnan Adıvar”, bkz. A. A. Adıvar, “Tıp Fakültesi Talebe Cemiyetine”, *Tıp Yolunda Yılbaşı 1950*, yıl 19, (İstanbul) İ.Ü.T.B. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti, s.7.

⁷ Adıvar’ın çekincesine karşın, bilim çevresi yaşamı boyunca onu ‘üstad’ saymıştır, bkz. Farabi, *İlimlerin Sayımı*, çev. A. Ateş, İstanbul, Maarif Basımevi, 1955, Şark İslâm Klâsikleri: 34, içinde A. Ateş, ‘Fârâbî’, s.7.

Beni utandırdığınız için size gücenmiyorum, naçiz eserlerimi tam manasile iyice kavramış bir münevvere gücenmek bana güç gelir. Çünkü insanlar ne kadar mütevazı olurlarsa olsunlar hizmetlerinin takdir edildiğini işitince sevinirler. Sevinmek ile gücenmek karşı karşıya gelince, bir muadelenin iki tarafında bulunan müsbet - menfi kemiyetlerin birbirini götürdüğü gibi, birbirlerini götürmüyorlar da. Sevinmek yine kalıyor. Bu da gösteriyor ki ruhi hadiselere riyazi, mantiki düşünceler uymuyor.

Sağ olunuz aziz Nüzhet Beyefendi.”

A. Adnan-Adıvar [1953]

Buna karşılık, Adnan Adıvar için herhalde, Fuat Köprülü'nün *Osmanlı Türklerinde İlim* eleştirisi, çalışması için alabileceği en büyük övgülerden biri olmuştur:

Prof. M. Fuat Köprülü, “Tenkid: *Osmanlı Türklerinde İlim* 8”

“Uzun yıllardanberi ilim tarihile ve bilhassa Osmanlı Türklerinde müspet ilimlerin inkişafı meselesile uğraşan Dr. Abdülhak Adnan 1939’da bu mevzua dair Fransızca olarak küçük, fakat toplu bir eser çıkarmış, ve bu ufak kitap alâkalı ilim muhitlerinde çok müsait bir surette karşılanmıştı. İstanbul’a döndükten sonra, kütüphanelerimizdeki yazma kaynaklar üzerinde de çalışmak fırsatını bulan müellif, kitabın Türkçe ikinci tabını meydana getirirken, yeni yeni bir takım ilâveler ve tashihler yapmış, Avrupa ilim tarihine ait bazı meselelere daha büyük yer vermiş, ve böylece ilk tab’a nispetle daha geniş ve daha sağlam bir eser meydana getirmiştir. Müellifin seçmiş olduğu bu mevzu gibi, şimdiye kadar üzerinde çok az çalışılmış mevzulara dair ilk defa böyle umumî mahiyette terkip yapmanın ne kadar zor ve tehlikeli bir iş olduğu ve daima yeni yeni ilâvelere ve tadillere ihtiyaç göstereceği gözönüne alınırsa, ikinci tabıda yapılmış olan tashih ve ilâvelerin ne kadar zaruri olduğu kendiliğinden anlaşılır. Bundan sonra yapılmasını temenni ettiğimiz diğer tabılarda, eserin yeni ilâvelerle daha mükemmel bir şekil alacağı şüphesizdir.

Osmanlı devletinin kuruluşundan tanzimata kadar geçen beş asır zarfında Osmanlı Türklerinde müspet ilimlerin inkişaf derecesini aydınlatmak gibi oldukça geniş ve güç bir gaye takip eden bu eserin, maksadına muvaffak olduğunu samimiyetle söyleyebiliriz. İslâm medeniyeti çevresi içinde yaşayan Osmanlı Türklerinin müspet ilimler (yani matematik, astronomi, fizik, tıp ve riyazi-tabii coğrafya, kartoğrafya) sahalarında neler yaptıkları, XV-XIX. asırlarda Avrupa ilminden ne dereceye kadar istifade ettikleri, daha kısa bir ifade ile tanzimata kadar Türkiye’de müspet ilimlerin inkişaf derecesi ve bunda âmil olan başlıca şahsiyetleri, bu eserde çok açık ve çok sağlam bir surette meydana konulmaktadır. Şimdiye kadar umumiyetle bir muamma halinde kalan ve bazı sathi görüşlü ve ciddiyetsiz yazıcılar tarafından tamamen hayalî bir şekilde tasvir edilen Osmanlı ilim tarihi, bu eser sayesinde, hiç olmazsa umumî çizgileriyle

⁸ A.A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İkinci tabı, İstanbul, Maarif Matbaası, 1943 (225 sahife, Fiati 210 kuruş).

anlaşılmış oluyor ki, yalnız umumî ilim tarihi bakımından değil, millî tarih bakımından da bunun ehemmiyeti pek açıktır. Yalnız ‘öğretici’ değil, belki bundan daha ehemmiyetli olarak ‘düşündürücü’ mahiyette olan bu eserin, bütün Türk münevverleri tarafından dikkatle ve ibretle okunması lâzımdır.

Osmanlı Türklerinde tefekkür ve ilim mevzuuna, şarlatanlığı zekâsından aşağı olmıyan Ali Suavi’den başlayarak, şu son yıllara kadar bir çok yazıcılar tarafından sık sık temas edilmiş, bu hususta küçük makaleler, risaleler, hattâ büyükçe eserler yazılmış, bilhassa Türk tıp tarihi epey zamandanberi tıp fakültemizin resmî programlarına bile girmiştir. İşte doktor Adnan’ın eseri, bütün o yazılarla karşılaştırıldığı zaman, onlardan tamamile ayrı bir zihniyetle, yani, bugünkü ilmin başlıca şıtarı olan tenkid zihniyeti ile ve tamamile objektif bir surette yazıldığı derhal tebaruz ediyor. Çünkü, büyük bir teesürle söyleyebiliriz ki, merhum Salih Zeki’nin ancak iki cildi neşredilmiş olan *Âsar-ı bakiye*’si bir tarafa bırakılacak olursa, memleketimizde Türk ilim tarihine ait yazılan hemen bütün yazılar, tamamile Ortaçağ zihniyetinin mahsulleridir. En basit tenkid fikrinden mahrum, çocukça bir doğmatizm’e bağlı, tarih kültürüne tamamile yabancı bir takım yazıcıların Türk ilim tarihi hakkında yazdıkları şeyler çok hazin olmakla beraber, itiraf etmeliyiz ki, hiç bir ilmî kıymeti olmıyan bir takım müdafaanelerden ibarettir. ⁹ Doktor Adnan’ın eseri, sırası geldikçe bu gibi yazıların mahiyetini anlatmak bakımından da, gençlerimizin fikrî, hattâ ahlâkî terbiyeleri üzerinde çok faydalı bir tesir yapacaktır ümidindeyiz. Memleketimizde şu son yıllarda birdenbire moda olan humanizma meraklıları da, asıl humanizmanın bu gibi ciddî ilim ve tenkid mahsulleri sayesinde yerleşebileceğini unutmamalıdır. ¹⁰

Kitabının ilk tabında, memleketimizde çıkmış bir takım kitap ve makalelerde verilen malûmata inanarak onları sağlam bir me’ haz gibi kullanmış olan müellif, bu yazıları kontrol imkânını elde ettiği zaman, bu malûmatın ne kadar yanlış olduğunu hayretle görmüş, ve bu yeni tabıda bütün o gibi yanlışları, ilk kaynaklara müracaat ederek birer birer düzeltmiştir. Hakikî ilim araştırmacılarına has olan bu ‘yanlışını itiraf etmek ve düzeltmek’ usulünün, henüz ciddi çalışma yoluna girmemiş ve ihtisasın hakiki mânâsını anlamamış olan fikir ve ilim âlemimizde ne kadar az tatbik edildiğini düşününce, müellifi bu samimî ve dürüst hareketinden dolayı tebrik etmemek elden gelmiyor. İlim tarihimize ait bir çok yanlış uydurma şeylerin, akademik rütbeleri haiz oldukları halde ilim ve tenkid zihniyetine tamamile yabancı kalan bir takım muharrirler tarafından

⁹ Hilmi Ziya Ülken, “Nasyonalizm ve ilim” başlıklı yazısında A. Adıvar’ın kitabını ele alır. *Akşam*, 16 Teşrinevel 1943, sene 26, No. 8976, s.5.

¹⁰ Fuat Köprülü’nün tartıştığı ‘humanizma’ için, bkz. O. Burian, “Humanizma ve Biz”, *Yücel*, c. XI, sayı 62, s.71-72; sayı 63, s.121-122; sayı 64, s.171-173, 1940 [O. Burian, “Humanizma ve Biz”, *Denemeler Eleştiriler*, 2. bs., Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi y., 2004, içinde s.58-64]. Ayrıca, A. Kaynardağ, “Türkiye’de humanizma düşüncesinin ortaya çıkışı ve gelişmesi”, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe: Düşünceler-Etkinlikler-Filozoflar-Söyleşiler*, Ankara, Kültür Bakanlığı yay., 2002, içinde s.138-149; S.Akşın, “Hasan Âli Yücel ve Humanizm”, *Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan-Ali Yücel Sempozyumu, Bildiriler (16-17 Aralık 1997, İzmir)*, İzmir, İzmir Üniversiteleri Öğretim Elemanları Der. yay., 1998, s.119-125.

kontROLSUZCA kabul edilerek bu çürük temeller üzerinde hayalî faraziyeler kurulduğunu ve bunların milletlerarası ilim kongrelerinde bile tebliğ edildiğini de, yine bu eserden ibret ve teesürle öğreniyoruz. Belki bundan da daha hazin olarak, mektepler için ders kitabı diye yazılan bir *Genel Biyoloji* kitabında *Marifetname* sahibi İbrahim Hakkı'nın Darwin'den bir asır evvel tekâmül nazariyesini keşfettiği hakkında bir fıkra mevcut olduğunu da hayretle işitiyoruz.¹¹

Bizde şimdiye kadar tıp tarihile uğraşanların tenkid fikrinden ne kadar mahrum olduklarını gösteren bir hâdis de, Abbas Vesim isminde eski bir Osmanlı hekiminin Avrupalılardan üç asır evvel verem mikrobunu keşfettiği ve frengi tedavisi hakkında çok yeni fikirler ileri sürdüğü hakkında tıp tarihlerimizde mevcut olan¹² ve milletlerarası tıp kongresinde de tebliğ edilen malûmatır. Doktor Adnan, bu malûmatın 1903'te Abdülhamid'in saray doktoru İbrahim Paşa tarafından yazılmış makalelerden¹³ kontROLSUZCA alınarak bir hakikat gibi tekrar olunduğunu söylüyor: Abdülhamid II. devrinin dalkavuk ve aynı zamanda obskürantist muhitinin mahsulü olan bu düşüncelerin,¹⁴ Garp medeniyetine bütün kuvvetile girmek isteyen Cumhuriyet Türkiye'si ilim adamları tarafından hiç bir tenkide tâbi tutulmadan kabul edilivermesi, Ortaçağ zihniyetinden hâlâ kurtulamadığımızı hazin bir surette göstermektedir.

Doktor Adnan'ın hakiki bir ilim adamına yakışan dürüstlük ve samimiyetle, ve ilmî tenkid zihniyetine tamamen uygun olarak vücuda getirdiği bu ciddi ve kıymetli eseri, ilim tarihimize ait memleketimizde yazılmış diğer yazılardan ayıran başlıca vasıfları şu suretle hülâsa edebiliriz:

1. Müellif, bütün ciddi ilim adamları gibi, tamamen objektif bir surette hakikati aramış, ve evvelce edinilmiş fikirlere, ters anlaşılmış romantik milliyetçilik taasuplarına kıymet vermemiştir. Abbas Vesim'in verem mikrobunu, İbrahim Hakkı'nın tekâmül nazariyesini keşfetmedikleri muhakkak iken, böyle gülünç iddialara kalkışmak Türklüğe bir hizmet değil, bilâkis, yabancılara memleketin hâlâ Ortaçağ zihniyetinden kurtulamadığı hükümünü verdirmek bakımından âdeta bir cinayettir.

¹¹ A.A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İkinci tabı, İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, s.164, dn 1.

¹² Abbas Vesim (Vesim Abbas) konusunda bkz., Bursalı Doktor Osman Şevki [Uludağ], *Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi*, İstanbul, Matbaa-i Amire, Maarif Vekaleti neş., 1925/1341, s.60-66 [2. bs., haz. İ.Uzel, Ankara, Kültür Bak. yay, 1991, s.71-76]. F.N. Uzlu, "Ölümünden 9 yıl sonra ordu hekimbaşısı yapılan bir tabibimiz", *Dirim*, c. XXXVI, sayı 1-2, Ocak-Şubat 1951, s. 18-25. Ayrıca, A.A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, geliştirilmiş 4. bs., haz. A. Kazancıgil, S. Tekeli, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982, Ek-49, s. 196-197.

¹³ Mirliya Doktor İbrahim, "Mefahir-i tıbbiye-i Osmaniye yahud İslamların ve bilhassa Türk millet-i necibesinin tababete etdikleri hizmetler," *Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi İstatistik Risalesi*, ikinci sene, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 19 Ağustos 1319/1317 [1901], s.29-35 ve "Türk kavm-i necibinin medeniyet ve tababete hizmetleri", *Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi İstatistik Risalesi*, dördüncü sene, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 19 Ağustos 1321/1319 [1903], s.150-155.

¹⁴ A.A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İkinci tabı, İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, s.176.

2. İlim usullerine tamamen uygun olarak, bahsettiği her eseri inceden inceye tetkik etmiş, başkalarının rivayetlerini daima kontrolden geçirmiş, her müellifin evvelkilerden neler aldığı ve neler ilâve edebildiğini dikkatle göstermiştir.

3. Osmanlılarda ilim tarihini tetkik edebilmek için lâzım olan bütün malûmata ciddiyetle sahiptir. Yani, bahsettiği her ilim şubesinin Osmanlılara gelinceye kadar eski Yunanlılarda ve İslâm âleminde ne gibi tekâmül safhalarından geçtiğini, sağlam surette bildiği gibi, Ortaçağdan başlayarak yeni ve son zamanlarda Avrupa'nın ilim tarihine de esaslı surette vakıftır.

4. Eserin belkemiğini teşkil eden ve büyük bir ekseriyetle yazma halinde bulunan asıl kaynaklardan başka, mevzua ait Şarkta ve Garpta yapılmış eski ve yeni bütün tetkiklerden istifade etmiş, ve böylece değil yalnız yerli yazarların, onlarla kıyas edilemeyecek derecede mühim terakkiler yapmış bir takım Garp müellif ve müsteşriklerinin yanlışlarını da tashihe muvaffak olmuştur.

Merhum Salih Zeki'nin yalnız matematik ve astronomiye ait *Âsar-ı bakiye*'sinden sonra memleketimizde – hattâ Avrupa'da – ilk defa olarak Osmanlılarda ilim tarihine dair her suretle inanılmağa lâyık ilmî ve toplu bir eser vücuda getirdiğinden dolayı sevgili arkadaşımı hararetle tebrik ve tabılarında felsefeyi ve manevî ilimleri de içine almak suretile bunu bir kat daha ikmal ve tevsî etmesini temenni ederken, onun şu sözlerini tekrardan kendimi alamıyorum:

‘Tefekkürün, vicdanın ve kalemin serbest olması, ilmin terakkisi için elzemdir; ve içtimaî terakkiiyi temin edecek yegâne vasıta ilimdir’. Dünyanın bugünkü vaziyeti içinde, bana bu sözler, bilmem neden şair [Keçecizade] İzzet Molla'nın şu beytini hatırlatıyor:

*Meşhurdur ki zulm ile olmaz cihan harap
Eyler onu müdahene-i âliman harap*

Fuat Köprülü'nün bu eleştirisi, Adnan Adıvar'ın tutumuyla tam bir uyum göstermektedir. Adıvar, bundan bir süre önce Süheyl Ünver'in çalışması için şu 'takrizi' yazmıştır:¹⁵

Dr. Süheyl Ünver Selçuklular tababetine dair bu araştırmaları basılmadan evvel okumama müsaade etti. Selçuk tababeti tarihine hazırlık mahiyetinde olan bu eserin hayli çetin bir sa'yin mahsulü olduğuna kani oldum. Bu sahifelerin ileride gerek müellif ve gerek başkaları tarafından üzerinde çalışılacak tıp tarihimize için ancak bir rehber olabileceğini en açık ifade ile söylemek lâzımdır. Şimdiye kadar üzerinde hiç işlenmemiş mevzular etrafında uğraşmanın ne kadar yorucu olduğunu bu işler ile uğraşanlar bilirler. Binaenaleyh eksikleri, boşlukları varsa ondan dolayı müellifi acı acı tenkit ve muaheze edecek yerde, tatlı tatlı tenvir ve teşvik etmenin daha faydeli olduğunu düşündüm, ve elimden geldiği kadar öyle yapmağa çalıştım. Müellifin her zaman muvaffakiyetini dilerim.

¹⁵ S.Ünver, *Selçuklu Tababeti, XI-XIVüncü asırlar. Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Orta Zamanda Anadolu Türk Devletleri Tababeti Tarihine Dair*, Ankara, Türk Tarih Kurumu yay., 1940, s.xv.

Dr. Adnan Adıvar'ın bu sözleriyle, eksikliğini duyduğu bir bilimsel diyalog ve açık eleştiri geleneği oluşturmağa çalıştığını düşünebiliriz. Adıvar'ın değer verdiği eleştirel düşünce, onun "ruhundaki kuvvetli 'tenkid' hassası ve hür, müstakil olma meyli, ilim için yapıcı" ¹⁶ ve kalıcı olmasını sağlamıştır.

Doğal olarak, eleştiriye çok değer veren Adnan Adıvar, yalnız yazdıklarıyla değil, birer 'hizmet' olarak gördüğü çalışmalarıyla da eleştirilecektir.¹⁷

Bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin çekirdeği olan Tıp Fakültesi'ne ilk muhtariyet 1909'da, İkinci Meşrutiyetin ilanından bir sene sonra İttihadçılar tarafından verilmiştir. Askeri ve Mülki Tıbbiye mektepleri birleştirilerek Haydarpaşa'daki yeni binada Tıp Fakültesi açılmış, öğretim heyeti, bu iki okuldan seçilen doktorlar ve Gülhane'den alınan elemanlarla temsil edilmiş, Profesörler meclisi ve reisleri ile otonom bir bilim durağı olmuştur. Sayın Cemil Paşa reisti. Bu otonominin ömrü, bir yıl sürdü ve daha emeklemeye başlamadan, verener tarafından alındı. Seleflerim içinde Kemal Paşa, Saffet Paşa, Suphi Paşa ve Şükrü Bey gibi yapıcılıklarını hürmetle ve hayranlıkla andığım insanlardan biri olan Emrullah Efendi'nin himmeti eseri diyebileceğimiz Tıp Fakültesi otonomisi, onun yerine gelen Babanzade İsmail Hakkı bey tarafından bir saat içinde yok edilmiş ve o devir iktidarının şahsına emniyet ettiği doktor Adnan Adıvar Fakülteye salâhiyetle müdür tâyin edilmişti. (Üniversite muhtariyetine dair olan makalesinde sayın dostum doktor Adnan bu hâdiseden bahsetmemiştir.)¹⁸

Onu eleştirenlerin başında, yerinde destek ve desteklerini esirgemeyenlerin gelmesine Adıvar herhalde saygı duymuştur.

Adnan Adıvar on praise and appraisal

Şeref Etker

Abdülhak Adnan Adıvar (1882-1955), physician, liberal politician, and historian of science, published his pioneering study entitled *La science chez les Turcs Ottomans* (1939) in Paris. The small volume was received with genuine interest by Western scholars. The second revised and enlarged edition published in Istanbul: *Osmanlı Türklerinde İlim* (1943) caused controversy among Turkish intellectuals: Adnan Adıvar was lauded as 'savant' by some literati, an

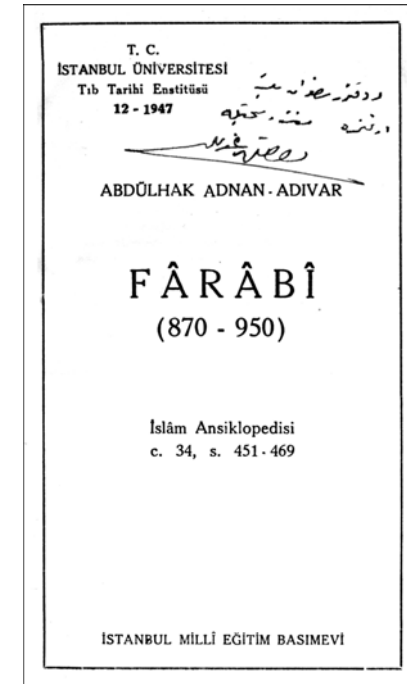
¹⁶ H.-Â. Yücel, "Türklerin yetiştirdiği mühim adamlardan biri," *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1955, yıl 31, sayı 11147, s.2 [*Doktor Abdülhak Adnan Adıvar*, yay.haz. H.E. Adıvar, İstanbul, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık Ltd.Şti., 1956 içinde s.226].

¹⁷ H.-Â. Yücel, "Biz ve onlar," (12.08.1953), *Hürriyet Gene Hürriyet*, 2. bs., c. II, Kültür Bak. yay., Ankara, 1998, s.18.

¹⁸ Adnan Adıvar, 1946'da üniversite özerkliği konusunu değişik yazılarında ele almıştır. Bunların içinde kendi konumunu anlattığı, tarihsel önemi olan yazısı: "Üniversite tarihinden bir yaprak" (Şubat 1946), *Dur, Düşün*, İstanbul Ahmet Halit Kitabevi, 1950 içinde s.105-107.

attribute which he immediately shied away from. He was not deterred by chauvinistic reactions either. What Adıvar esteemed was criticism that would allow him to reconsider his reading of primary sources, and to position his conclusions in a universal perspective. Prof. Fuat Köprülü's recension published in the daily *Akşam* was of particular significance. It is noteworthy that Adnan Adıvar himself had earlier expressed similar views in his assesment of Süheyl Ünver's *Selçuklu Tababeti* (1940). Hasan Âli Yücel was both a personal supporter and a critique of Adıvar.

Key words: Adnan Adıvar, Fuat Köprülü, Ali Nüzhet Göksel, Hasan Âli Yücel, history of science, critique; **Anahtar kelimeler:** Adnan Adıvar, Fuat Köprülü, Ali Nüzhet Göksel, Hasan Âli Yücel, bilim tarihi, eleştiri.

A. Adnan Adıvar, *Fârâbî*, 1947
(Dr. Ali Rıdvan Unar'a sunulmuştur.)